

Srba će 2050. biti kao 1950.

V. C. SPASOJEVIĆ | 03. mart 2012. 21:00

Naučnici o demografskoj slici na području Srbije od vremena srednjovekovnih država do danas. Prvi popis iz 1834. beleži 678.192 stanovnika. Prirodni priraštaj sve manji



VEROVATNO niko nikada neće uspeti da izračuna koliko je Srba živelo od 9. veka, kada se prvi put pominju, do danas. Srednjovekovne srpske države (Srbija i Bosna) nisu imale ni popise ni procene.

Do uspostavljanja turske vlasti, stanovništvo su prebrojavala samo pojedina manastirska vlastelinstva, ali skoro ništa od toga nije sačuvano. Takođe, 17. i 18. vek ostali su "mračni", sa veoma malo podataka o bilo čemu.

Jedine ozbiljne procene su da je u periodu pred veliku kugu 1345-1353. na celom Balkanu živelo oko 4,5 miliona ljudi - Grka, Arbanasa, Srba, Latina, Bugara... Daleko gušće su naseljene oblasti na jugu i gradovi Carigrad i Solun. Kuga je odnela između jedne četvrtine i jedne trećine stanovništva.

Po rečima istoričara Siniše Mišića, profesora beogradskog Filozofskog fakulteta, do demografskog porasta srpskog življa dolazi od druge polovine 11. do sredine 14. veka. To se primećuje po tome što masovno uz sela niču zaseoci i raste broj krčevina na kojima se seje žito. Ali niko ne "operiše" nikakvim brojkama.

Osim kuge, Srbe u 14. veku desetkuje i slaba država posle smrti cara Dušana:

- S jedne strane, na srpske zemlje upadaju Turci, pljačkaju i pale, vlada glad. S druge, 30 godina plamti unutrašnji rat i cvetaju sukobi između oblasnih vlastelina.

BEOGRAD RASTE NA prvom popisu, 1834, Beograd je imao 7.033 stanovnika, da bi se taj broj samo dve decenije kasnije bukvalno udvostručio. Posle Prvog svetskog rata srpska prestonica ima 111.739 ljudi, a četiri godine posle Drugog rata 634.003. Milion je "preskočen" početkom sedamdesetih. Po popisu iz prošle godine, glavni grad ima 1.639.121 žitelja, a u centralnom delu živi 1.154.589 ljudi.

Tek ponešto o tome koliko nas je bilo pre, recimo, šest vekova pokazuju turski defteri (popisne knjige). Ali oni obuhvataju samo stanovništvo koje plaća harač, i to muške

glave iznad 16 godina, nosioce domaćinstva, ali ne popisuju ni gradsko stanovništvo, niti tada povlašćene kategorije.

Ipak, istorijska demografija ustanovila je formulu kako proceniti broj stanovnika na osnovu popisanih muških glava. Tako se računa da na jednog popisanog muškog poreskog obveznika dolazi četvero koje on izdržava. Tim principom došlo se do procene broja stanovnika na pojedinim teritorijama. Recimo, oblast pod vlašću Brankovića (Kosovo i Metohija, Pešter i Gornje polimlje) imala je 1455. najmanje 70.000 stanovnika.

Braničevski subašluk imao je 1468. oko 60.000 duša (narod se pred Turcima selio sa Kosova u Braničevo). Oblast Polimlja, između 1475. i 1485, imala je oko 30.000 stanovnika, ali računajući i haračlije i Vlahe. Humske zemlje (od Cetine do Trebinja i Gacka) imale su oko 60.000 žitelja.

Kad se obrade svi sačuvani turski defteri, znaće se orijentaciono koliko je srednjovekovna Srbija imala ljudi. Neki projekti su već u toku i računa se da će istraživanja biti završena za pet-šest godina.

Velikih gradova pre najeзде Osmanlija bilo je na Kosovu, a najveći je bio Novo Brdo, koji je imao oko 10.000 žitelja. Bio je to jedini ozbiljan grad u unutrašnjosti Balkana - rudarski centar veličine Dubrovačke republike. Posle njega, značajan rudarski centar bila je Srebrenica, ali sa daleko manje stanovnika. Najrazvijeniji grad bez zidina, takozvani grad-trg, bio je Prijepolje, sa oko 800 kuća i 2.000 stanovnika.

- U odnosu na zapadnu Evropu bilo je to patuljasto naselje, kao i većina srpskih naselja u to doba. Mnoštvo njih nije imalo više od po pet kuća. Bilo je i nešto većih sela sa 40 do 60, a velika sela sa više od 80 kuća bila su retka. Sve do kraja 15. veka, preko 90 odsto Srba živi na selu. Turci i muslimani žive u gradovima. Čak i Prizren, koji je u 14. veku najrazvijeniji trgovački grad, agrarna je sredina - kaže Mišić.

BUGARSKA BUGARSKA, kaže Ivan Marinković, od sredine prošlog veka, zahvaljujući niskom prirodnom priraštaju i migracijama u razvijenu Evropu, ima pad broja stanovnika. Bugara je 1900. bilo 3,7 miliona, pred Prvi svetski rat 4,3, sredinom pedesetih 7,6, a na popisu prošle godine 7,3 miliona.

Od početka 17. veka Turska nije više ono što je bila, deftere rade u Carigradu, prepisuju ih i oni ne odgovaraju realnom stanju, objašnjava ovaj profesor, i dodaje da

je prvi srpski popis, ali nalik na turski defter, sproveo knez Miloš Obrenović, 1834. Prvi pravi popis celokupnog stanovništva Srbi dobijaju tek 1860.

Između 1815 i 1833. Beogradski pašaluk se prostirao do Arilja, Trstenika i Ćuprije, podseća Ivan Marinković iz Centra za demografska istraživanja pri Institutu društvenih nauka.

- Pred Prvi srpski ustanak, 1804. godine, Beogradski pašaluk ima oko pola miliona ljudi. Osim Srba, tu su i Vlasi i Romi, a u manjem broju Bugari, Cincari, Grci, Jevreji i Rusi. Turci su tretirani kao stranci - kaže Marinković.

Prema pisanju Vuka Karadžića, procene su da je 1813. na tom području živelo 533.000 stanovnika. Popis iz 1834. beleži 678.192 ljudi, od čega 99 odsto čine pravoslavci.

Dve decenije kasnije, kaže Marinković, bilo ih je 998.919. Milion "je prebačen" još pre Berlinskog kongresa. Tako 1874. Srbija ima 1.353.890 duša. U tom periodu Beogradskom pašaluku su prisajedinjeni Loznica, Ivanjica, Raška, Kruševac, Knjaževac, ali ne i Niš, Pirot, Prokuplje, Novi Pazar...

Posle Berlinskog kongresa 1878, do Prvog balkanskog rata, "pristižu" i Niš, Vranje, Pirot, Kuršumlja, a kasnije Negotin, Zaječar, Bosilegrad, Dimitrovgrad...

Na početku 20. veka u Srbiji živi oko 2,5 miliona ljudi, a pred balkanske ratove blizu tri miliona. Posle Prvog svetskog rata, uprkos velikim ljudskim žrtvama od 1.250.000 ljudi, više je stanovnika nego ikad pre - 4,8 miliona. Razlog je jednostavan: teritorija je veća za Vojvodinu i Kosovo. S Vojvodinom dolazi oko 1,5 miliona novih duša, a s Kosovom oko 900.000 ...

Pred Drugi svetski rat Srbija je imala oko 6,5 miliona ljudi, a toliko je ostalo i pred sudbonosno "ne" Staljinu, iako je od 1,7 miliona žrtava za vreme rata najviše stradalih bilo srpske nacionalnosti. Ali u Srbiju se doseljavaju iz nerazvijenih krajeva, raste natalitet...

Današnji broj stanovnika (ako ne računamo Kosovo) - 7,2 miliona, imali smo početkom sedamdesetih. Brojke su rasle do početka devedesetih (do 7,8 miliona), a od tada su u konstantnom padu.

Ali kako ističu naši sagovornici, kao što su mnogo ljudi odneli ratovi, kuga, difterija i druge epidemije, tako je i porast populacije u vezi pre svega sa migracijama i

širenjem teritorija, a ne s visokim prirodnim priraštajem. Kako stvari stoje, situacija se po tom pitanju neće popraviti - procene su da će biti sve gore. Do 2050, kažu najoptimističnije demografske procene, biće nas oko šest miliona.

- Tada ćemo biti na nivou posle Drugog svetskog rata, što znači da se za sto godina nismo pomerili ni korak napred - zaključuje Marinković.